

Tek Partili Yılların Ekonomi-Politiği ve Kadro Hareketi

Ayhan Orhan*

Özet: 1930'lu yıllarda, devletçi sanayileşme ağırlıklı politikalar ile hazırlanmış olan birinci ve ikinci beş yıllık sanayi planlarının uygulanması ile 1929 ekonomik buhranının olumsuz etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Türkiye, bu dönemde Sovyetler Birliğinden sonra planlı kalkınmayı ekonomik ve toplumsal açıdan bir araç ve amaç olarak kullanan ikinci ülke olarak anılmaktadır. 1930'lu yıllarda uygulanılmaya çalışılan sanayi planları bu amaç ile hareket edilerek ve mevcut araçlar kullanılarak uygulanmaya çalışılmıştır. 1930'lu yıllara ait diğer bir gelişme ise devletçi sanayi politikalarının uygulanmasına destek veren bir aydın hareketi olan Kadro hareketidir. Planların hazırlanmasında kendilerinden ve yazdıkları yazılardan döneme damgalarını vurdukları konusunda belirgin bir hemfikirlik vardır. Kadro hareketinin önerdiği devletçilik anlayışının temelinde, Türk devrim ideolojisini sistemleştirmeyi amaç edinen bir yaklaşım sergilenmiştir. Kadrocular; iç politika ile ilgili önerdikleri devletçilik ve planlı kalkınma, bunun yanında dış politika için önerdikleri merkez-çevre kuramı ile özgün bir akımın temsilcileri olmuşlardır

Anahtar Kelimeler: Devletçilik, Kadro Hareketi, Devletçi Sanayileşme Politikası.

Giriş

1930'lu yılların başında Dünya'da ve Türkiye'de Marksizm ile birlikte Faşizm de kitleleri etkilemeye başlamış; 1929 buhranı ile birlikte liberal iktisadi düşünce büyük yara almıştır. Ayrıca Türkiye'de Serbest Fırka denemesinin başarısız olması, bu dönemde ülkeyi yeni bir ideoloji arayışına itmiştir. Kemalizm'in Türk devriminin temel ideolojisi olduğu düşünüldüğünde, bu ideolojinin boyutları itibari ile Marksizm ve Faşizme karşı alternatif olduğunun düşünülmesi yanlış bir yargı olmayacaktır. Atatürk ilkelerinden biri olan devletçilikte bu dönemde önem kazanmıştır. 1930'lu yıllarda önem kazanan devletçilik anlayışı ile dönemin aydınlarının düşünceleri arasında bazı anlaşmazlıkların olması olasıdır. Kadrocular bu konudaki tartışmalara 1932'de çıkardıkları dergi ile taraf olmuşlar ve kadrocu devlet anlayışı ile ifade edi-

* Yrd.Doç.Dr. Ayhan Orhan, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

len görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu alışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin planlı kalkınma modellerinin ilk dönemi olan 1930-38 yılları arasında uygulanan iktisat politikaları ile siyaset arasındaki ilişki üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu dönemde özellikle 1932-34 yılları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tr, Burhan Asaf Belge, Mehmet şevki Yazman gibi döneme damgasını vurmuş ve özellikle devletçilik tanımlamasını farklı bir perspektiften ele alan yazarların, dönemin ekonomi-siyaset özeline planlama ile ilgili görüşleri aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde Derginin çıkartılmasına neden olan ekonomik ve siyasi gelişmeler anlatılacak ve 1930-32 döneminde uygulanmaya çalışılan ekonomi politikaları içinde yer alan planlı kalkınma ile ilgili görüşler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte 1930'lu yıllara genel bir bakış ile dönemin korumacı ve devletçi sanayileşme anlayışı hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca bu dönemdeki siyasi ve ekonomik yapı da incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Kadrocuların iktisat politikaları hakkında genel görüşleri ve ortaya koydukları devletçilik anlayışı ile birlikte planlamaya bakış açıları ve Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planına yapmış oldukları katkılar sunulmaya çalışılacaktır. Ayrıca, metin içerisinde 1930-39 yılları arasındaki devletçilik, kurumsallaşma ve planlama ile ilgili görüş ve uygulamalara da yer verilecektir. Sonuç bölümünde, konu hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kadro Dergisi'nin Yayın Hayatına Girişini nceleyen Gelişmeler

Tek parti döneminde yaşanan gelişmelerin, ekonomi ve demokrasiye ait sorunlar üzerindeki bilinen etkisinin önemli bir boyutu olan Kadro Hareketi, bu dönemi anlamak adına ayrı bir önem taşımaktadır. Hareket, birkaç eski Marksistin, Sovyet sisteminin ideolojik özünü oluşturan Leninizm'in, Marksizm'den oluşan temel ilkelerini, Kemalizm'le birleştirme çabaları olarak belirlemektedir. Ekonomide devletçi uygulamalara geçilmesinin zorunluluk arz ettiği bir tarihsel süreçte, yönetici elitin, pragmatik bir yaklaşımla benimsediği devletçiliği, sadece ekonomik anlamda değeril, merkezietçi bir anlayış, düşünce tarzı ve bir ideoloji olarak algılanmasını hedefleyen hareket, uzun ömürlü olamamıştır (Keser,1993:135)

Bu dönemde Kadrocuların, özellikle iktisadi gelişme sağlanmadan halktan bilinçli ve eylemli bir katılımın beklenemeyeceği, iktisadi gelişmenin ise yaratıcı bireylerden oluşan bir toplumsal yapıyla mümkün olabileceği, bunun da özgürlüklerin en azından asgari ölçülerde sağlandığı bir rejimde gerçekleşebileceği konularında endi-

şeleri vardı¹. Kadro dergisi, eleştirdiği eski anlayışın bir devamı olmak üzere reayadan, yurttaşta giden bir süreci, bu nedenle başlatamadı. Bu açıdan bakıldığında, halkın kendisi için iyi olanı seçebilecek kıvama gelemediğini, bu yüzden istismara açık olduğunu işleyen açıklama modellerini kullanmanın, gelenek haline gelmesini sağlayan zincirin bir halkası olmaktan kurtulamaması derginin önemli bir handikap¹ olmuştur. Kadrocu dönemde kurulan Kemalist kadro, barış döneminde siyasal tabanı oluşturacak ve en büyük ticari merkez olan İstanbul'daki Türk tüccarların çekingenliklerini ortadan kaldırmaya yönelik çaba içerisinde bulunacaktır. İstanbul'lu tüccarlar da bu duruma kayıtsız kalmamış ve yeni kurulan çekirdek kadro etrafında toplanmaya başlamışlardır. Ortaya çıkan bu siyasal birleşme sonucunda oluşturulduğu düşünülen toplumsal ittifak tabana yayılmamıştır. Varlıklı kesim ile oluşturulan siyasal ve toplumsal ittifakın oluşturduğu kurumsal yapının işleyişi ise dönemin en ilginç yanıdır. Cumhuriyet'in ilanı ve halifeliğin kaldırılması ile Osmanlı'nın teokratik yapısı kaldırılmış ve bunun yerine laik bir ulus devlet modeli öngörülmüştür (Tezel, 2002: 140-141). Bu bağlamda, 1920-1950 yılları arasında oluşan yeni Kemalist kadronun yapılanması tek parti döneminin milletvekili aritmetiğine bakıldığında açıkça görülmektedir. Söz konusu dönemde meclis, kamuda çalışan bürokratlardan ve askerlerden oluşan milletvekilleri ağırlıklı idi (Tezel, 2002: 141)

Ancak yeni rejimi kurmaya çalışan kadronun, Türk solu ile hiçbir ittifaka giremeyecek kadar kendi sınıfsal bilincine sahip olduğu muhtemeldir. Ortaya çıkan yeni kadrolar öncelikle, sınıfsal menfaate destek olmayacaklarını ve hatta engel olacaklarını varsayarak, mevcut solu tasfiye etmeye yönelmiştir. Özellikle işçi sınıfı olmayan bir ülkede, söz konusu dönem için sosyalist devrim projeleri üretmenin zaten imkanı yoktu. Süreç içerisinde Türk aydını açısından rejimin kırmızı hattı Kemalizm² olarak belirlenmiştir. Bu düşünce o yıllarda Kadro Hareketini başlatan aydınlar arasında da kabul görmüştür. 1925 yılındaki büyük tutuklamalardan sonra, bir müddet hükümlü kalıp, sosyalizmden, yer yer Galiyevist² özellikler gösteren düşüncelerini, af neticesinde serbest kalması ertesinde uygulanma noktasında yaymaya çalışan Şevket Süreyya Aydemir'in başını çektiği Kadro Dergisi ve çevresi de böylesi bir açmaz içerisinde kalmıştır. Aydemir; yapılanların yeterli olmadığını, Kemalizmin kapitalizm ve sosyalizm dışında evrensel nitelikli bir üçüncü yol olarak sistemleştirilebilmesi için kendi kadrosunu henüz yaratamamak gibi bir zafiyete sahip olduğunu ifade etmiştir. (Aydemir,1990:73). Ancak gerek Marksist geçmişi, gerekse başını Ahmet Ağaoğlu'nun çektiği liberal aydınların muhalefeti, söz konusu düşüncelerinin kabul görme-

¹ Tek partili yılların ekonomi politiğini özetleyen şu makaleye bkz. Sunay, (2008).

² Galiyev ve Galiyevizm için bkz., Kaymak, (1993)

sini önemli ölçüde engellemiştir. Teşvik-i Sanayi kanunu ile yeni yeni gelişmeye başlayan, yerli burjuvazi ile mecliste ittifak içinde olan büyük toprak sahibi eşrafın, dergide aktarılan görüşler karşısında partide başlattıkları şikayetler, derginin kapatılmasına yol açmış, derginin sahibi olan Yakup Kadri, kendi deyimiyle diplomatlık yapmak üzere zoraki Tiran'a gönderilirken, diğer Kadro zevatı çeşitli görevlere atanmışlardır.

Kadrocular, toplumu henüz kendi kendini yönetemeyecek kadar nitelsiz gören bir görüşten besleniyorlardı. Dolayısıyla toplum projeleri katılımcı bir demokratik modelin özelliklerini göstermiyordu. Zaten 1930'lu yılların dünyasında revaçta olan yönelim demokrasi değildi. Sanayileşmesini ve ulusal birliğini geç tamamlamış, dönemin önde gelen ülkeleri olan ve diktatörlükle yönetilen Almanya, İtalya ve Sovyet Rusya'nın otoriter-totaliter rejimlerinin iktisadi alanda yürüttükleri başarılar, Türkiye gibi görece benzerlikler gösteren ülkeler için göz kamaştırıcıydı. Dolayısıyla böylesi bir konjonktürde Kadrocuların ve Kemalistlerin demokrasiyi hedeflediklerinden dolayı suçlanmaları anakronik bir yanılsama olur. Kısacası dönemin koşullarına göre izlenmesi gereken siyasi anlayış bu hareket tarafından sergilenmiştir.

1.1. 1930 Öncesi ve 1930'lu Yıllara Ekonomik Açından Genel Bir Bakış

1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurtuluş savaşı sonrası elde ettiği siyasi bağımsızlığı, ekonomik anlamda da gerçekleştirme çabaları ve bu dönemde uygulanan liberal politika anlayışı 1920'li yıllara damgasını vurmuştur. Ancak cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreçte uygulanan iktisat politikalarının geçmiş on yıla dönük olarak pek fazla farklılık göstermediği görülmektedir (Boratav, 2003: 39). Lozan anlaşması ile gümrük politikalarına konulan engeller, söz konusu dönemde kurulan Milli İktisat okulunun korumacı ve sanayileşmeci görüşlerini zorlaştırmıştır. Ancak Milli İktisat okulunun "Devlet eli ile yerli ve milli bir burjuvazi yetiştirilmesi" görüşünün kalkınmanın ve modernleşmenin temel mekanizması olacağı iddia edilen yaklaşım, 1923 sonrası iktisat politikalarının temel yönelimi olmuştur (Boratav, 2003: 40). 1923 sonrası dönemde siyasi kadrolar ile sermayedarların bir araya gelmesine 1924 yılında kurulan İş Bankası öncülük etmiştir³.

³ İş Bankası özel statülü ama resmi görünüşe sahip bir banka idi. İş Bankası söz konusu dönem boyunca yerli ve yabancı sermaye ile siyasi iktidar arasındaki bütünleşmenin oluşmasında aktif bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde İş Bankası yönetimi alınan iktisat politikasına ilişkin kararları, sermaye çevrelerinin isteklerine uygun hale getirmek açısından bir baskı grubu görevi görmüştür (Boratav, 2003: 41).

1923-29 dönemine ait iktisadi gelişmenin en belirgin göstergeleri ise, Yeni Türkiye Cumhuriyet'inin, Dünya içerisinde nasıl bir yer edineceğini belirleyen Lozan antlaşması ve dönemin sonlarına doğru dünya ekonomisini sarsan buhran olmuştur. Bu bağlamda, söz konusu dönem iktisaden açık ekonomi koşullarının yeniden inşa edilmesi çabaları ile anılmaktadır. Ancak dönemin dışa ve içe dönük iktisat politikaları birlikte değerlendirildiğinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayinin Osmanlı dönemine ait olan yapısal özelliklerini değiştiremediği gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu dönemde anlamlı bir sanayileşme sürecinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Ancak, bu dönemde sanayileşme açısından, 1913 yılında çıkartılan Teşvik-i Sanayi Yasasına bazı düzenlemeler eklenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Çavdar, 2003: 179). Burada amaç sanayi kollarında üretimi arttırmaya teşvik olmuştur. 1923-29 döneminin en çarpıcı özelliği ise gelir dağılımının tarım kesiminde çalışanlar lehine artış göstermesi olmuştur (Boratav, 2002: 57).

1923-29 döneminin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'inin iktisadi yapısının belirlenmesine yönelik en önemli adım, Şubat 1923'de bağımsız ekonomiye geçişte gerekli olabilecek kararların alınması için M. Kemal Atatürk'ün desteği ile I. İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıdır. Bu kongreye tüm illerden, tüccar, sanayici, esnaf, çiftçi ve işçi temsilcileri ile birlikte dönemin milletvekilleri de katılmışlardır (Tezel, 2002: 148). Kongrenin amacı, uygulanması düşünülen iktisat politikası kararlarının, hükümet kadroları ile toprak sahiplerinin uzlaşması ile alınmasına yöneliktir. Bu bağlamda, kongrenin temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Tokgöz, 1999: 34);

- Yeni kurulan Türkiye cumhuriyeti devletinin izleyeceği iktisat politikalarına ve oluşturacağı iktisadi sisteme ışık tutmak,
- Milli mücadele yıllarında Ankara ile sağlıklı ve yararlı ilişkiler kuramayan, İstanbul ve İzmir'deki sermaye çevrelerinin Ankara hükümetinin temsilcileri ile yakınlaşmasını sağlamak,
- Milli mücadeleyi yöneten askeri ve siyasi kadroların, toplumdaki tüm kesimler tarafından sadece askeri ve siyasal alanda değil, ekonomik alanda da tam desteğe sahip olduklarını Lozan'daki taraflara göstermek ve kapitülasyonların devamını isteyenlere millet olarak "Hayır" diyebilmek.
- Batı Avrupa ülkelerine, karma ekonomik düzenden, komünist düzene geçilme-yeceği konusunda güvence vermek.

Nitekim kongrenin amaçları doğrultusunda Atatürk'ün açılış konuşmasındaki ifadeleri ileriye yönelik politikalar hakkında fikir vermektedir (Tokgöz, 1999: 34-35).

"Bir Devlet ki kendi uyuğundaki halka koyduğu vergiyi yabancıya uygulayamaz; Bir devlet ki kendi gümrük resimleri ve her türlü vergi işlemlerini düzenleme hak-

kından alkonulur; bir devlet ki kendi kanunlarına göre yargı hakkını yabancılara uygulayabilmekten yoksundur; O devlete bağımsız denilemez Ulusal egemenlik, ekonomik egemenlikle pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlar, bu kadar kutsal ve ulu hedeflere, kağıtlar üzerinde yazılı genel kurallara, istek ve hırslara dayanan buyruklarla varılamaz. Bunların bütün olarak gerçekteşmesini sağlamak için tek kuvvet, en kuvvetli temel : Ekonomik güçtür.”

Kongrenin ardından alınan kararların da önemi oldukça fazladır. Bu kararlar, uygulamasına süratle geçilmek istenmesi ve ekonomik yönden kalkınma isteği olan Türkiye'nin geleceğini yönlendirecek olması sebebi ile “İktisadi Misak” kararları adını almıştır (Boratav, 2003; 46).

Ağustos 1923'te toplanan Lozan Konferansında bu görüşler doğrultusunda siyasi ve ekonomik yönden bazı başarılar elde edilmiştir. Konferans sonrası yeni ekonomi politikalarının uygulanmak istenmesinin altında yatan temel sebep, Lozan Antlaşmasında alınan ekonomiye ilişkin kararlardır. Diğer yandan, Lozan Antlaşması gereği alınan mübadele kararı doğrultusunda, büyük çoğunluğu tüccar, esnaf, sanayici, sanatkar olan Rum asıllı insanlar Anadolu, Trakya ve İstanbul'dan Yunanistan'a, bunun karşılığında büyük bir çoğunluğu tarımsal alanlarda çalışan çok sayıda Türk asıllı vatandaş da Türkiye'ye gönderilmiştir. Bunun sonucunda, yeni Türkiye Cumhuriyetinin tarımsal kökenli yapısına yeni ilaveler olduğu açıktır (Tokgöz, 1999: 37).

1923 yılında yapılan I. İzmir İktisat Kongresi ve daha sonra imzalanan Lozan Antlaşması sonucunda, Ekim 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyetinin 1924 Anayasasında devletin ekonomiye müdahalesinde kurumsallaşmaya izin verilmemiştir. Ayrıca bu dönemde, planlı kalkınma ve devlet öncülüğünde sanayileşmenin gelişmemesinin temel sebebi, sömürgeciliğin ve emperyalizmin devam ettiği geri kalmış ülkelerin sanayileşme ve kalkınma adına yapacakları kolektivist hareketlere kapitalizmin hakim olduğu batılı devletlerin izin vermemesidir.

1920-29 yılları arasındaki iktisadi sistem hakkında genel bir görüşü yansıtmaması açısından, Atatürk'ün İktisat Kongresinde yapmış olduğu konuşma önem taşımaktadır (Tokgöz, 1999: 55-56):

“Biz ekonomi tarihi içindeki ekollerden hiç birine benzemeyiz, Ne bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar ekolünden, ne de sosyalist, komünist, ateist veya himaye ekollerinden değiliz. Bizim de yeni Türkiye'nin yeni ekonomik anlayışına göre, yeni bir ekolumüz vardır. Buna ben, Yeni Türkiye Ekonomi Okulu diyorum. Yukarıda belirttiğimiz ekollerden hiç birine bağlı olmamakla beraber, memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan faydalanmaktan da geri kalmayacağız. Yeni Türkiye, karma bir ekonomi sistemi izlemelidir.”

1930'lu yıllarda, 1929 Dünya Buhranının etkileri tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu olumsuz etkilerden kendisini arındırma çabaları ile gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik politikalarının ağırlığı vardır. 1920'lerde uygulanan liberal politikalar 1930'lu yıllarda yerini devletçi politika uygulamalarına bırakmıştır. Bu durumu hazırlayan ana etken ise, 1929 Dünya ekonomik buhranıdır. Bu sıkıntılı ortamda Atatürk eski başbakanlardan Fethi Okyar'a "*Serbest Cumhuriyet Fırka*"sını kurdurtmuştur. Yeni kurulan bu muhalefet partisi toplumun büyük kesiminden destek görmüştür. Bu dikkat çekici gelişme sonucu 1930'lu yılların sonunda parti Halk Fırkalı basın yoğun muhalefeti ve olaylı İzmir nümayişi ertesinde Fethi Bey tarafından kendi kendini feshetmek suretiyle kapanmıştır (Ağaoğlu, 1994: 25-51; Yetkin, 1999: 39-83). SCF'nin kapanması sonrası, halkın bu denli ilgisini çeken partinin, henüz hiçbir şey önermemiş, önerse bile bir meclis partisi olması nedeniyle önerdiklerinin kamuoyu nezdinde bilinirliğinin olmamasına rağmen bu denli rağbet görmüş olmasının, Halk Fırkasının izlediği ekonomik politikalara tepki olduğunun tespiti üzerine Atatürk, üç ay sürecek bir yurt gezisine, yanında geniş bir uzmanlar heyeti almak suretiyle çıkmıştır. Bu durum sonucunda halkın fakirlikten kurtarılması için 3 veya 5 yıllık programların yapılması öngörülmüştür. Ancak Türk işadamları bu kararlara anlamlı bir tepki göstermemiştir. Bunun sonucu olarak da yabancı sermaye desteği aranmasına karar verilmiştir. Fakat buhranın etkilediği yabancı sermaye de bu duruma sıcak bakmamıştır. Bu sebeple, hükümet, hızlı sanayileşme programı çerçevesinde elinde bulunan fabrikalar ve madencilik tesislerini devletin kurup işletmesinden başka seçenek olmadığına karar vermiştir. Bu dönemde, devlet eliyle sanayileşmenin ilk adımı, "**Devletçilik İlkesi'nin**" dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programına ilave edilmesi olmuştur. (Tezel, 2002:6-7).

1930'lu yıllar da uygulanan iktisat politikaları bakımından iki belirleyici özellik vardır: korumacılık ve devletçilik. 1930'lu yıllar ilk sanayileşmenin olduğu yıllar olarak adlandırılabilir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme politikası izlediğini ve ortaya çıkan uygulama sonuçlarının başarılı olduğunu söylemek olasıdır (Boratav, 2003: 59). Yine bu dönemde dünya ekonomisinde ticaret ve uluslararası yatırımlar gerilerken, Türkiye'de korumacılığa baş vurulması, iç pazara yönelik sanayileşmeye ağırlık verilmesi olumlu sonuçlar vermiştir. Ayrıca tarım kesimi aleyhine gelişen fiyat hareketlerine karşın ekilebilir toprakların bolluğu ve demografik toparlanmanın da katkısı ile 1939 yılına kadar tarımsal üretimde kayda değer artışlar sağlanmıştır. Tarımdan gelen destek olmasa ekonomide bu başarılı çizgi elde edilemezdi. Dünya bunalımı koşullarına rağmen mali disiplinden vazgeçilmemesi, denk bütçe ve sağlam para politikasına sı-

kı sıkıya bağılı kalınması, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kazanmasına izin verilmesi çok ilginç ve o dönemde bağımsız ülkelerde az rastlanan iktisat politikası tercihleri olmuştur. Muhafazakar diyebileceğimiz bu politika anlayışı, Osmanlı dönemine ait olan borçların ve bütçe açıklarının tasfiye edilmesinde yaşanan olumsuzlukların bir göstergesidir. Dünya bunalımının yaşandığı söz konusu dönemde, bütçe disiplinine uyulmasının altında yatan nedenler, tek parti iktidarının üzerindeki kitle baskılarının sınırlı düzeyde kalmış olması ile açıklanabilir. (Pamuk, 2003:392). 1935-39 Yılları arasında fiyat istikrarının sağlanması, yüksek gelir artış hızı yanında dikkat çekici bir unsur olarak görülmektedir. Bu durum aynı dönemde uygulanan politikaların ne kadar gerçekçi olduğunun bir kanıtı olması açısından önemlidir. 1930-31 yılları iç ekonomiye dönük müdahale önlemlerinin alınmadığı, ancak dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin denetlendiği yıllar olarak hatırlanmaktadır. Yaratılan bu olumlu koruma koşulları ile birlikte her dönemde olduğu gibi bu durumu sömürmeye çalışan bir grup sanayicinin varlığı da hoşnutsuzluk yaratmıştır (Boratav, 2003: 67).

1920'li yıllarda uygulanan karma politikalar, 30'lu yıllarda yerini himayeci bir iktisadi politika anlayışına bırakmıştır. Uygulanan himayeci politikalar için, Türk parasının değerini koruma kanununun çıkartılması, yerli ürünlerin ihraç fiyatlarının olumsuz dalgalanmalara karşı korunması, ithalatta seçici kota uygulaması gibi önlemler alınmıştır. Böylece dış ticarete yönelik iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. İthal ikamesi yaklaşımı ve yerli malı tüketimini özendirmek (Çavdar, 2003: 244-245). 1929 yılında yaşanan buhran ekonomi politikaları anlamında yeni arayışların olduğu dönem olmuştur. Literatüre bakıldığında, ekonomi politikaları açısından söz konusu dönem buhran yılları olmasına rağmen, cumhuriyetin altın yılları olarak anılmaktadır (Çavdar, 2003: 294-295). Bu döneme ait olarak, sanayileşme planlarının hazırlanması, yeni kambiyo rejimi, Merkez bankasının kuruluşu, ithal ikamesi politikaları sonucunda yerli malının kullanılmasının teşviki, bankacılık sektörünün gelişmesi, demiryollarının yapımı ve işletim hakkının kullanılması gibi uygulamalara destek verilmiştir. Asıl bu döneme ait dikkat çeken nokta, özel girişim ve sermayenin özendirilmesine yönelik olarak uygulanan ekonomi politikalarının, gelecek dönemlerde Türk siyasal hayatına damgasını vuracak olan burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasına katkı sağlaması olmuştur (Çavdar, 2003: 295).

1.1.1. 1930'lu Yıllarda Türkiye'nin İktisadi Durumu

Söz konusu dönemi içinde bulunduğu şartlar bakımında ikiye ayırmakta fayda vardır. Bu ayırım, Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılı ile ilk planlı döneme geçilen, 1932

yılı arasındır. Diğer dönem ise sanayi planlarının uygulanmaya konulduğu ve sonuçlarının alındığı 1932-39 dönemidir. Türkiye ekonomisi bu dönemde, istihdam yapısı, kamu maliyesi, sektörel bazda milli gelir artışları ve dış ticarete yaşanan gelişmeler şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilir.

1927 yılında yapılmış olan ilk nüfus sayımında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşık 13.6 milyon nüfusu olduğu tahmin edilmektedir. Toplam nüfusun içerisinde, çalışan durumunda olan işgücünün sektörel dağılımı ise sırası ile şu şekildedir, Tarım, %80.9, Sanayi % 8.9, Hizmetler %10.2. (Tezel,1986:100-101). Bu dönemde, ortaya çıkan şartlar gereği yabancı sermaye ülke ekonomisini terk etmiştir. Ülkenin tek gelir kaynağı GSMH'nın %10'u kadar olan vergiler olmuştur. Bu vergilerin tamamına yakını dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Kamu giderleri açısından bakıldığında ise, özellikle ulaşım (başta demiryolu), savunma ve Osmanlıdan kalan iç ve dış borç ödemeleri başlıca kalemleri oluşturmaktadır. 1923-32 döneminde, GSMH'nın artış oranı, yıllık bazda yaklaşık %7.5 olmasına rağmen, sektörel açıdan önemli bir değişim yaşanmamıştır. Bu dönemde, GSMH içinde ortalama olarak Tarımın payı %45, Sanayinin payı %10 ve Hizmetler sektörünün payı %45 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe aşar vergisinin kaldırılması dönem içinde yapılan en önemli düzenlemelerden birisidir. 1927 ve 1929 yıllarında yapılan toprak reformu ile tarımsal üretim yapacak işgücüne toprak dağıtılmıştır. Ayrıca devlet yardımı ile tarımsal üretim kooperatiflerinin kurulması sağlanmıştır. Sanayi sektöründe ise, özel sektöre ve madencilik işletmelerine imtiyaz sağlayan Teşvik-i sanayi kanunu düzenlenmesi yapılmıştır. Bu kanun ile bazı önemli sanayi firmalarına fabrika toprağı verme, vergi muafiyeti ve istisnaları sağlama gibi teşvik tedbirleri getirilmiştir (Kuruç,1993:109). Hizmetler sektöründe ise özellikle ulaşım ağının önemli bir argümanı olan demiryollarının uzunluğu yaklaşık %70 oranında arttırılmıştır. Kabotaj hakkı bu dönemde yaslaşmıştır. Kibrit, alkol, petrol, şeker gibi ürünler ithalatı ve ticareti ise devlet tekeline alınmıştır. 1929 yılına kadar dış ticarete açık verdiğimiz bir dönem yaşanmıştır. 1929 yılında dış açık en üst seviyeye ulaşmıştır. 1929 yılında itibaren de dış fazla sağlanmaya başlanmıştır. Bu durumun en önemli sebebi olarak o yıl yaşanan dünya ekonomik buhranı ve ithalata getirilen yüksek gümrük vergileri gösterilebilir.

1923-32 yılları arasında ekonomik anlamda alınan olumsuz sonuçlar, 1932-39 döneminin korumacı ve devletçi politikaların izlendiği yıllar olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, devletçi uygulamaların yaşandığı 1932-39 yıllarını yukarıdaki kriterler açısından ayrıca ele almakta yarar vardır. Bu dönemde, sanayileşmenin kaynağını genel bütçe oluşturmaktadır. Kamu harcama ve gelirleri 1933-39 yılları arasında düzenli bir artış göstermiştir. Bütçe gelirlerinin %70'ine yakın kısmı dolaylı

vergilerden oluşmuştur. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri bu dönemde milli gelire önemli bir katkı yapamamıştır. Ortalama artış yaklaşık %15 civarındadır. Korumacı ve devletçi bir dönem olarak kabul edilen dönemde, ülke içinde üretilen malların ithalatından kaçınılmıştır. Özellikle tüketim mallarına yönelik bu sınırlamalar, dış ticaret açığının kapanmasına neden olmuştur. 1929 buhranı sonrasında hazırlanan ve 1934 yılında yürürlüğe konulan Birinci beş yıllık sanayi planının ana amacı, ülke dışından ithal edilen tüketim mallarının, yurt içinde üretiminin sağlanmasına yönelik olmuştur. Özellikle, Dokuma, maden işletimi, kağıt, çimento ve kimya sektörlerine yönelik yapılan plan, aslına bakıldığında bir yatırım programı niteliği taşımaktadır. Beş yıllık süreçte özellikle devletçi ve korumacı politikalar ile desteklenen bu plan başarıya ulaşınca, ikinci beş yıllık planın hazırlıklarına başlanmıştır. İkinci beş yıllık plan özellikle ara ve yatırım malı üretiminin artışına yönelik hazırlanmıştır. Dönemin ekonomik durumu aşağıdaki tabloda daha net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Tablo 1: 1923-1938 döneminde iktisadi durum

Yıllar	GSMH	Tarım (% Olarak)	Sanayi (% Olarak)	Hizmetler (%Olarak)	GSMH Büyüme Oranı	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı/Fazlası
1923	2.928.5	43.1	10.6	46.3	-	85	145	-60
1924	3.363.8	47.8	8.5	43.7	15	159	194	-35
1925	3.793.3	44.7	8.9	46.4	13	192	242	-50
1926	4.484.0	49.9	8.7	41.5	18	186	235	-49
1927	3.909.6	39.5	11.9	48.6	-13	158	211	-53
1928	4.341.3	42.4	10.6	46.9	11	174	224	-50
1929	5.278.2	49.8	9.1	41.2	22	155	256	-101
1930	5.393.9	46.8	10.0	43.2	2	151	148	3
1931	5.865.7	49.2	10.5	40.3	9	127	127	0,3
1932	5.235.2	39.3	13.9	46.9	-11	101	86	15
1933	1.141.4	37	16	47	-78	96	75	21
1934	1.216.1	34	18	48	7	92	87	5
1935	1.310.0	35	18	47	8	96	89	7
1936	1.695.0	43	15	42	5	118	93	25
1937	1.806.5	41	16	43	7	138	114	24
1938	1.895.7	40	16	44	5	145	150	-5

Kaynak: DİE, *İstatistik Göstergeler, 1923-1992*, Ankara, 1994, Yakup Kepenek ve Nuran Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi yayını 1995, Kaynakları kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.2. 1930'larda Bir Aydın Hareketi Olarak Kadro Dergisi

1932 yılında yayın hayatına başlayıp 1934 yılında Atatürk'ün emri ile kapatılan Kadro Dergisi bugün için etkileri hala devam eden bir aydın hareketi olarak anılmaktadır. Kadrocuları bir araya getiren en önemli etken tüm yazarlarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecinde emperyalist devletlerin sömürülerine bizzat şahit olmalarıdır. Batı alemine olan tepkilerinin kaynağında bu yatmaktadır. Balkan savaşının Osmanlılık akımı için, Birinci Dünya Savaşının da İslamcılık akımı için bir iflas belirtisi olması dolayısıyla o dönemde Kadrocular, Batı dünyasına karşı Türkçülük akımına yönelmişler, ama savaş sonrası yıkılan idealler ve ortaya çıkan somut gerçekler Kadrocuları, yeni bir ideolojiye yönlendirmiştir. Bu dönemde batı emperyalizmine ve kapitalizme karşı bir tepki olarak doğan Marksizm, Kadrocuların yeni ideali olmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı döneminde Kadrocuların yurt dışında eğitimde olduğu görülmektedir. Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev Moskova'da Vedat Nedim ve Burhan Asaf Almanya'da öğrenim görmüşlerdir. Kadro'cular içerisinde bu dönemde sadece Yakup Kadri yurt içinde eğitimine devam etmiştir (Ertan, 1994: 52). Savaş sonrası dönemde ise 1930'lu yıllara ait bir yayın organı olan Aydınlık Dergisi aslında Yakup Kadri hariç Kadrocuların ilk buluşma noktası olmuştur. Kadro dergisinin yayınlanmasında ve bu hareketin başlamasında, Şevket Süreyya'nın İnkılap ve Kadro konferansı temel olmuştur. Bu konferansta Şevket Süreyya; Türk devriminin genişlemesi gerektiğine devrimin tarafsız bir düzen olmadığını, içinde yaşayanların taraftar olsun olmasın ona uyma zorunluluğu olduğuna işaret etmiştir. Devrim ideolojisinin tespitinin zorunlu olduğunu ve bu işin rehberliğini az fakat idealist bir aydın kadronun başarabileceğini öne sürmüştür (Aydemir, 1990: 74-75). Derginin maddi sorunu Yakup Kadri tarafından dönemin Maarif Vekaleti, Ziraat Bankası gibi devlet kurumlarının abone olması ile aşılmıştır. Dergi Ocak 1932'de yayın hayatına başlamıştır. Derginin 1934 yılında ani bir karar ile kapatılmasının ardında ki gerçek, Yakup Kadri'nin Tiran Büyük elçiliğine atanması gibi gözükse de aslında, söz konusu dönemde yeni bir milli kimlik arayışı için ortaya çıkan Ülkü Dergisi, İş Bankası grubu ve Cumhuriyet Halk Fırkası ideologları tarafından kadro dergisinin önerilerinin tatmin edici olmadığı görüşü ortaya çıkmış ve derginin kapatılmasında bu grupların etkisi olmuştur. Dergi, Atatürk'ün emri ile yayın hayatına son vermiştir. (Ertan, 1994: 71)⁴.

⁴ Derginin kurucuları ve yazarları şu şekilde sıralanabilir. Kurucuları; Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge, Mehmet Şevki Yazman'dır. Bunların yanı sıra İsmet İnönü, Ahmet Hamdi Başar, Falih

1.3. Kadrocuların Ekonomi Politikaları : Marksizm ve SSCB'nin Etkisi

1932-34 yılları arasında yayımlanmış olan Kadro dergisinin ideolojisini yansıtan temel görüş; Sovyet deneyiminden yola çıkarak, Türkiye'nin o dönemdeki koşulları eşliğinde geliştirilecek yeni bir kalkınma ideolojisinin sosyo-politik temellerine uygun bir düşünce akımını empoze etmeye çalışmaktır. Kadrocular bu düşünce akımı ile temelde devletçiliği savunmuşlar, fakat o dönemde hükümet tarafından uygulanan devletçilik anlayışından farklı bir anlayış sergilemişlerdir. Kadrocu anlayış kapitalizm ve sosyalizmin dışında Türkiye'nin koşullarına uygun olarak yeni bir toplumsal arayış içine girmiş ve bu temel politika çerçevesinde hareket etmiştir. Kadrocuların devletçilik anlayışı elbette bu döneme ait politik akımlardan etkilenmiştir. Bu akımların iyi ve kötü taraflarını analizlerinde kullanmışlar ve yeni bir düşünce akımı geliştirmişlerdir. 1929 Buhranını yaşayan Türkiye, ekonomik anlamda özel girişimin yapamadıklarını devlet eliyle yapmak üzere devletçilik politikasını uygulamaya koymuştur. Dönemin hükümetinin uyguladığı devletçilik, kapitalizmden uzaklaşma olmayıp, günün koşullarında kapitalizmin gelişmesinde tek yol olarak sunulmuştur. Kadrocu devletçilik, dergide yayınlanan yazılardan da anlaşılacağı üzere Marksizm kaynaklı devletçilik anlayışından esinlenmiştir. Sonuçları bakımından dönemin resmi ideolojisi ve hükümet politikası ile uyum içerisinde olduğu söylenebilir (Alpar,1978: 11-20). Marksist açıdan Kadroculara bakıldığında gelişmeyi açıklamada tarihsel maddeciliği tek bilimsel yöntem olarak kabul etmelerine rağmen, Marksist kuramın, ulusal kurtuluş hareketlerini anlamada yetersiz olduğunu ileri sürmektedirler. Yani tarihsel maddecilik Marksist teoriden bağımsız bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Aydemir'e göre bilimsel yöntem, yani tarihsel maddecilik 19. yüzyıl Batı Avrupa koşullarına uygulandığında Marksist teori ortaya çıkmıştır. Aynı yöntem ulusal kurtuluş savaşlarının dünya ölçeğinde gündeme geldiği koşullara uygulanacak olursa, Kadro dergisi yazılarında savunulan devletçilik teorisine ulaşılacaktır (Türkeş, 1999: 125-132).

Aydemir'in tarihsel maddecilik ile ilgili tespitinden sonra, Kadro hareketinin Marksizmi, sömürgelelikten yeni kurtulan az gelişmiş ülkelerin içinde buldukları koşullarda yeniden düşünme çabalarının ortaya çıkması şeklinde yorumlaması itibar

Rıfkı Atay, Behçet Kemal Çağlar, Eflatun Cem Güney, Muhlis Etem Ete, İbrahim Nemci Dilmen gibi dönemin ünlü yazar ve politikacıları da, dergide yazıları çıkan isimler olmuştur.

görebilir. Ancak bu yeni gözden geçirme Marksist teorinin temel ilkelerinden ayrılma sonucunu da beraberinde getirebilir. Günümüzde gündemi sürekli işgal eden yeni dünya düzeni teorileri, merkez-çevre ilişkisi teorileri, eşitsiz değişim ve dağılım teorilerinin temel yapıları itibari ile Kadrocu temel felsefeden farklı anlamlar taşımadığı ifadesi pek yanlış olmayacaktır. Tarihsel maddecilik ile birlikte diyalektik düşünceye de atıflar yapan bir anlayış ve yeni bir düşünce sistemi örgütleyen Kadro hareketi, tarihsel gelişmenin temelinde Marx'ta olduğu gibi üretim araçları ve üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında çelişkiler olduğunu öne sürmüştür. Tüm bu savlardan sonra kadrocu akımın temel felsefesinin, “ulusal kurtuluş hareketleri sömürgecilik düzenine karşı bir ayaklanmadır” şeklinde özetlenebilecek bir görüş birliği içinde olduğu söylenebilir. Bu yorumun Sovyet Devriminin Müslüman halkların önderlerinden biri olan Sultan Galiyev'in sömürülen mazlum milletler ile sömüren emperyalist milletler çelişkisi üzerinde geliştirdiği tezlerle yakından bir ilişkisi olduğu gözlenmektedir. Galiyev'in devrim sonrası özellikle kültürel temelde izlenen Ruslaştırma siyasetine tepki olarak geliştirdiği, Leninizm'in “ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı” ilkesinden sapma olarak nitelendirdiği erken Stalinist siyasete karşı geliştirdiği itiraz ile Kadrocuların anılan fikirleri arasında bir benzerlik bulunduğu söylenebilir (Georgeon, 1986: 16).

Burada vurgulanması gereken husus, tarihsel gelişmenin diyalektik olarak ele alınmış olması ve tarihsel gelişmenin çelişkiler tarafından belirlendiğinin Kadrocularca kabul edildiğidir. Bu durum Marksizm'de olduğu gibi sınıf çelişkisi ile örtüşmez. Daha doğru bir ifade ile sınıf mücadelesi temeline dayanan tarihsel maddecilik anlayışı, Kadrocu düşünce akımında tamamen yanlışlanamadığı gibi, bu anlayışın 19. yüzyıl için geçerli olduğu görüşü hakim olmuştur. Kadroculara göre Marx'ın yanlış Batıdaki sınıf mücadelelerinin kapitalizmin gelişmesi ile evrensel düzeye ulaşacağı iddiasıdır. Oysa kapitalizmin gelişmesi sömürgeciliğe bağlı bir sistemdir. Yani sermaye birikimi işçi sınıfının sömürülmesine değil, az gelişmiş ülkelerin sömürülmesine dayalı bir düzeni ifade etmektedir. Batılı ülkelerdeki sınıf mücadelesinin temelinde yatan gerçeğin, üretimdeki değişik yapılanmaların hakim olduğu görüşüdür. Sömüren ve sömürülen ülkeler arasındaki çatışmaların yarattığı temel çelişkiler ülkelerin içerisindeki sınıfların mücadele etmesi ile çözüme ulaşması güç bir durum olduğu Kadrocular tarafından iddia edilmektedir (Türkeş, 1999: 125-132). Kadro hareketinin bu tespitlere alternatif görüşleri ise, bu ülkelerde yaşanan sınıf hareketlerinin geleceğinin ulusal kurtuluş hareketlerine bağlı olduğudur. Bu konuda Kadro yazarları çok açık görüş belirtmese de, sömürgecilik düzeni devam ettiği sürece, sömüren ülkelerdeki proletarya-burjuvazi çatışmasının uzlaşmacı bir biçim alacağı ileri sürülmektedir. Batıda yaşanan sınıf mücadelelerinin temelinde yatan,

sömürgelelden elde edilenlerin paylaşımında ortaya çıkan anlaşmazlıklardır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Kadro yazarlarına göre gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadeleleri bir anlam ifade etmemektedir. Onlar için önem arz eden konu, ulusal kurtuluş hareketlerinin sınıf mücadelelerinden bağımsız hareketler olduğunun ispat edilmesidir. Bunun en kestirme yolu ise, kapitalist ülkelerin sömürgesi veya yarı sömürgesi durumundaki ülkelerde sınıfların mevcut olmadıklarını varsayarak sınıfsız bir devletçilik anlayışının gerekliliğinin öngörülmesidir. Burada önemle belirtmek gerekir ki, Kadro yazarları Marksizm'in öngördüğü sınıfsız toplum görüşü ile birlikte Durkheim'in öngördüğü sınıflar arası uzlaşma görüşünden hareketle, Kadrocu düşünce akımına şekil vermişlerdir (Türkeş, 1999: 102-104).

Bu dönemde Kadrocular, Sovyet deneyiminden de etkilenmişlerdir. Özellikle iktisadi alanda birbirini takip eden yeni ekonomi politikası ve planlı ekonomi dönemlerinin Kadroculara esin kaynağı olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev Tökin'in öğrenimlerini Moskova'da tamamlamış olmaları, Sovyet etkisinin varlığının bir göstergesi olduğu şeklinde kabul edilebilir. Özellikle Sovyetlerin deneyimlerinin resmi kurumlarda kullanılmak üzere Türkçe'ye kazandırılmasında önemli rol oynamışlardır. 1931 yılında mevcut hükümet sanayi planı üzerine çalışmalara başladığında Sovyetler Birliğinden uzmanlar davet edilmiştir. Kadro yazarlarının bazıları Rusça bildiklerinden dolayı bu sürece katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca Sovyetler Birliğinin planlama deneyimleri hakkında geniş bir bilgiye de sahip olmuşlardır.

Sovyet planlama deneyiminin Kadrocular üzerinde temelde iki etki bıraktığı gözlenmektedir. Öncelikle Sovyetler Birliği deneyimlerinden hareket eden Kadrocular Kemalist yönetimi Sovyetler Birliğinde uygulandığı gibi oldukça geniş çaplı bir sanayi planı hazırlamaya teşvik etmiştir. Ağır sanayi ve elektrifikasyon konularını hükümetin dikkatine sunmuşlardır. Fakat Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı bunları içermemiştir. Birinci planın içerdiği genel çizgi daha çok, hammaddeleri yurt içinde üretilen sanayilerin geliştirilmesine yönelik olması, tüketime yönelik olması ve stratejik etkenler gözetilerek yapılmasıdır (Sezen, 1999: 156). İkinci olarak ise, Sovyet deneyiminde sanayileşme tamamen devlet tarafından üstlenilir ve yönetilirken, Kemalist yönetim sanayi planının uygulanmasında özel sektöre önemli roller vermiştir⁵. Kadrocular ise isteksizce bu gerçeği kabullenmişlerdir. Sanayi planında hiç olmazsa önemsiz kurumların özel sektöre verilmesinin gerekliliğini vurgulamakla yetinmiş-

⁵ Daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere 1932 yılında Başvekil görevine gelen Celal Bayar özel sektörün arkasında durmuştur. Birinci ve ikinci sanayi planlarında özel sektör yatırımlarına yer verilmemiş ancak teşvik edilmiştir.

lerdir. Burada önemle belirtmek gerekir ki Kadrocular, sanayileşmenin tamamen devlet tarafından üstlenilmesi gerektiğini ve özel sektörün bu yapıda varlığını sürdürmemesi, hatta bu mekanizmanın dışında bırakılmasını öngörmektedirler (Türkeş, 1999: 116). Kısaca Kadrocular, Sovyetler Birliği deneyiminin olduğu gibi uygulanması gerekliliğinden hareket eden bir düşünce akımı sergilemişlerdir.

Kadro hareketi bu dönemde özellikle savunduğu planlama anlayışı çerçevesinde, geniş ve planlı bir iş hacmi ile bu iş hacmine göre para fikrini ısrarla savunurken, aktif bir merkez bankasının varlığını önermişlerdir. Bu konuda Şevket Süreyya Aydemir bir yazısında (Alpar, 1978, Sayı 5:5-6)

"İş ve para hareketlerini tek elde toplayarak para fiyatını arz ve talebe göre idare etmek tarzı öyle bir iştir ki bunun mahiyeti bile, klasik bir enflasyon hadisesinin tamam ile zıddıdır. (Merkez Bankası) yeni açılan iş sahalarını yaratacağı kredilerle canlandıran aktif bir müessese olmak zaruretindedir."

Kadrocuların planlı iş bölümü anlayışı ile, rasyonel bir iş bölümü önermektedirler. Bunun içinde aktif bir iç pazarın varlığını önemsemişlerdir. İç pazarı ise şu şekilde ifade etmişlerdir (Alpar, 1978, Sayı 10:5).

"İç pazar deyince biz, her şeyden evvel, Türkiye'de Türk emtiası arz ve talebinin ve bu suretlede Türk emtiasının mübadelesi ve paraya tahvili imkanını bütün memleketler mikyasında bir genişlik almasını, yani milli iktisat işlerinin memlekette şümulleşmesini anlıyoruz. "

1.4. Kadrocuların Devletçilik Anlayışı

Kadrocuların temel felsefesi içinde devletçiliğin çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Devletçilik, Kadrocu ideolojide en sık işlenen ve ele alınan temel kavram niteliği taşımaktadır. Buradan hareketle Kadrocular devlet ve devletin doğuşu konularına karşı hassas bir duruş sergilemişlerdir. Hatta, Kadrocular devletçiliği tanımlarken, temel olarak, sosyal milliyetçilik görüşünden hareket eden iktisatta devletçilik, fikir ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik düşüncesini savunmuşlardır (Tekeli ve İlkin, 2003: 97-98). 1930'lar Türkiye'sine zorunlu bir giriş yapan devletçilik ilkesi dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programında da yer almıştır. Herkesin kabul etmek zorunda olduğu bu ilkenin kadrocuların dışında her kesim tarafından da kabul gören bir anlayış olması muhtemel bir durumdur. Bu dönemin temel tartışma konusu ise, devletçi olup olmamakla ilgili değildir. Konu devletçiliğin ve devletin sınırları ile ilgilidir.

1930'larda devletçilik ile ilgili iki temel görüş hakimdir. Birincisi devletçiliği ideolojik bir yapı ile açıklamayan ve bir araç vasfı yükleyen pragmatik devletçilik;

ikincisi ise, devletçiliğin sosyalizm ve liberalizme karşı bir alternatif sistem olarak empoze edilmesi yaklaşımıdır. Kadrocular bu karmaşık yapı içinde iktidarı temsil etmemelerine rağmen, iktidar için bu ideolojiyi resmeden bir tutum almışlardır. Devletçilik konusunda Şevket Süreyya'nın şu tespiti ilginçtir.

“Devletçilik veyahut genel tabiri ile etatizm, inhisarcılık demek değildir. Aynı süratle ve Batı ülkelerinde uygulanan şekli ile, devletin bir takım işleri ve teşebbüsleri, belirli bir zümre veya menfaat sahipleri hesabına kendi himayesi altına alması da değildir. Böyle devlet müdahalesi iktisadi hayata ancak teknik bir müdahale olur. Halbuki devletçilik halk yararına ve sosyal fayda hesabına teşebbüs nizamıdır.” (Ertan, 1994:98).

Kadroculara göre üç tür devletçilik anlayışı vardır (Ertan, 1994:99). Birincisi mali devletçiliktir. Bu anlayışta devlet sırf kar etmek amacı ile ekonomiye müdahale eder. Bu ekonomik faaliyette liberal esaslar hüküm sürer. Batıda ve Türkiye'deki devletçilik, bu tür bir devletçiliktir. İkinci tür devletçilik olan sosyalist devletçilikte ise, devlet bir sosyalist toplum yaratmak için, ekonomiyi tanzim eder. Bu sistemde tüm araçlar devlete aittir. Devletin asıl amacı proleterya adına yeni bir toplum yaratmaktır. Üçüncü tür devletçilik, milliyetçi devletçiliktir. Devleti ulusun en üst çıkarlarını temsil eden teşkilatçı bir önder kadro; ekonomik faaliyetleri ise, ulusun çıkarları hesabına düzenleyen ve yöneten teknisyenler kadrosu oluşturur. Kısaca Kadrocuların devletçilik anlayışı, ulus ve ulusal bütünlük kavramlarını ön plana çıkartan bütüncü bir anlayışı ifade eder. Bunun içinde ülke içinde bireyler arasında sınıfsız bir toplum yaratabilmek, en önemli sorunu teşkil etmektedir. Şevket Süreyya yazılarında devletçiliği gerek ulusal, gerekse uluslararası bağlamda değerlendirerek uygulanması zorunlu, kendine özgü bir sistem olarak ifade etmiştir. Kadrocular tüm yazılarında devletçiliği bir araç olarak değil, vazgeçilmez bir amaç olarak ifade etmişlerdir. Bu sebepten dolayı devletçiliği ekonomi ile sınırlandırmamışlardır. Yani devletçiliği diğer siyasal sistemlere alternatif bir sistem olarak empoze etmeye çalışmışlardır. Devletçiliği temel çözüm olarak sunan Kadro düşüncesi, ne Fransa'daki derebeyliğe karşı burjuvazinin egemenliğini getirecek bir harekete, ne de Sovyetler Birliği'ndeki proletaryan egemenliğinin kurulmasında etkili olan sınıf hareketlerinden yola çıkmamıştır. Türk devrim hareketi her iki duruma da tepki olarak tamamı ile kendine özgü bir hareket tarzı olmuştur. Dolayısı ile Vedat Nedim Tör'ün dediği gibi, “Onun ne tarihte ne de kitapta yeri vardır.” (Alpar,1978, Sayı 11:20).

Kadro grubunda, devletin tüm temel endüstrilerin millileştirilmesi ve ekonomik hayatı sıkı kontrol altına alma düşüncesi hakimdir. Kadroculara göre millet çıkarları ve istekleri her şeyin üstünde idi. Her iki sektör için emredici planı savunmuşlardır. Kadrocuların Devletçilik anlayışı ile ilgili olarak Vedat Nedim Tör'ün “Devletçilik

Yolunda Aydınlık” ve İsmail Hüsrev’in “*Milli Kurtuluş Devletçiliği*” isimli makalelerinde şu ifadeler ilginçtir İsmail Hüsrev’e göre;

Milli kurtuluş devletinin iktisat politikası ancak bir plan dahilinde tahakkuk eder. Plan milli iktisadiyatının kendi kendine ferdiyetçi esaslar dahilinde inkişafının zıddı bir sisteme tazannüm eder. Fakat bu plan hiçbir zaman şahsi mülkiyetin tasfiyesini müteveccih sosyalist bir plan değil, sadece milli iktisadiyatın kumanda manivelalarının eline alacak, milli iktisadiyatı devlet marifeti ile bina edecek bir program olacaktır. Plan sosyalizmde olduğu gibi kolektif mülkiyete değil, büyük iktisat faaliyetlerinde devlet mülkiyetinde istinat edecektir. Büyük sanayi, transpor, bankalar, ticareti hariciye devletin elinde bulunacağı için, milli iktisadi yada milli menfaatlere uygun bir istikamet vermek her zaman mümkün olabilecektir. Devletin iktisadiyatın kumanda manivelalarını eline alması muhtelif şekillerde olabilir. Doğrudan doğruya devlet tarafından tesisat yapılması, imtiyazlar verilmesi inhisarlar vaz’ı, mevcut müesseselere iştirak devlet mümessilleri vasıtası ile kontrol, harici ticaret kontrol iledir” (Alpar 1978 Sayı 23:16),

Vedat Nedim Tör ise şöyle demektedir,

“Bütün hususi teşebbüsleri devletleştirmek istemek, Türk akli seliminin kabul edemeyeceği bir cinnettir. Fakat mesela Büyük mensucat sanayi, büyük değirmencilik sanayi, çimento sanayi, şeker sanayi, kömür sanayi, deri sanayi, orman sanayi, elektrik sanayi, demir sanayi, belediye teşebbüsleri gibi kurulması ve yaşaması için gerek millet gerek devlet bütçelerinden fedakarlık bekleyen ve yüksek tekniğe ve ihtisasa ihtiyaç gösteren büyük ve toplu sanayi şubelerinin devletleştirilmesi, Türk devletçiliğinin hiç şüphesiz ki gayesi olacaktır.” (Alpar 1978 Sayı 19:31),

Bu iki alıntıdan da anlaşılacağı üzere devlete özel sektöre önder olmaktan daha fazla görev yüklenmiştir. Devlet sadece özel sektörün yapamayacağı işleri yapmakla yetkili değildir. Temel hedef sınıf çatışması olmadan kalkınma ve sanayileşme için devletin görev ve sorumluluklarının saptanmasıdır. Özel sektöre yüklenen görev ise, ancak küçük kapasiteli girişimler ve perakende ticaret yapan firmaların çalışmalarına izin vermek olabilir. Ayrıca Kadrocular ekonomik gelişmeyi sınıfsız toplum düşüncesinden farklı ele almamaktadırlar. Bu durum Vedat Nedim Tör’ün “*Sınıflaşmak ve İktisat Siyaseti*” isimli makalesinde şu şekilde ifade edilmiştir;

“Hususi sermaye terakümüne dayanan bir iktisat sistemi altında, sınıfsız bir cemiyet tasavvur bile olunamaz.... İleri teknikli bir iktisat gövdesine en çabuk yoldan varmak ve aynı zamanda sınıfsız ve tezatsız millet olmak hedefine götürecektir iktisat siyasetini çizmek veya çizmemek. Bu Türk inkılabının varlık veya yokluk davasıdır.

İleri teknikli bir Türk iktisadiyatı ve sınıfsız ve tezatsız bir Türk milleti ancak devletçi bir iktisat siyasetinin eseri olacaktır.” (Alpar,1978 Sayı 11:19).

Burada Kadro hareketi için devletçilik, sadece bir iktisat politikası değil, bunun yanı sıra Türk milletini milli çıkar ve kazançlar etrafında birleştirecek bir politik plan olarak da kabul edilebilir. Kadroculara göre ekonomik gelişme ancak sınıf çıkarlarının ve bireysel çıkarların ortadan kaldırılması ile mümkündür. Devletçilik Türk ekonomisinin doğasında vardır. Kısaca devletçilik, Kadro hareketince birinci öncelikli olarak sınıf çatışmalarına imkan vermeyen bir politika olarak ele alınmıştır.

2. Kadrocular ve Planlama

Planı “tanzim olunmuş bir milli işbirliği” olarak kabul eden Kadro yazarlarının planlamaya ilişkin temel sorular, Şevket Süreyya Aydemir tarafından şu şekilde yapılmıştır (Alpar,1978 Sayı 5:6):

“Plan, bir direktif midir?. (yani cemiyetin gidişine hariçten ve şeraite rağmen bir müdahale ediş) midir, yoksa bir önceden görüş (yani cemiyet kuvvetlerinin inkişaf merhalelerinin evvelden müşahade ve tespitimidir)”

Kadrocuların düşüncesinde planın özel mülkiyetin tasfiyesi ile üretim araçlarının tümünün üzerinde mülkiyet hakkını elde eden bir sosyalist devlet düzeni yada büyük sermayenin yüksek kar amacı ile belirli kuruluşları tekeline alarak kartelleşmesi veya tröstleşmesine yol açan bir sistem olmadığı ifade edilmektedir. Kadroculara göre planın tüm ekonomik unsurları içine alması gerekli değildir. Ulusal ekonomilerin geleceğini belirleyen, nitelik ve içeriğini biçimlendiren başlıca iktisadi sektörlerin düzenlenmesi yeterlidir (Sezen, 1999:154). Planlı kalkınma konusunda Kadrocuların tüm yazılarında devletçilik vazgeçilmez; yani olmazsa olmaz şeklinde ifade ettikleri birinci derece öncelikli bir konumdadır. Sovyetler Birliği plancılığındaki heyecan Kadrocular tarafından 1930’ların sanayi planlarına da yansıtılmaya çalışılmıştır. Türkiye’deki planlı kalkınma tartışmaları İsmet Paşa’nın Rusya gezisi sırasında güncellik kazanmıştır. Planlı kalkınma serüveninde bu gezi önemli bir yere sahip olmuştur. Kadrocuların planlama anlayışını dönemselsel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu ayrımı 1. Sanayi Planı öncesi ve sonrası olarak yapmakta fayda vardır (Ertan, 1994: 102). İlk dönemde Kadrocular planın zorunluluğuna ve getireceği yararları değinmişlerdir. İkinci dönemde ise, planlama fikrinin daha da genişlemesi ve yerleşmesi için gösterilen çabalar vardır.

Ekonominin planlı şekilde yürütülmesi I.Dünya Savaşı sonrası bazı ülkelerde görülen çarpıcı bir yöndür. Plan, bu dönemde Avrupa’da da gündemi fazlasıyla meşgul etmiştir. Kadroculara göre plan devletçiliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Devletçiliğin

gerçek anlamda uygulanabilmesi ve başarıya ulaşabilmesi düzgün bir planlama ile mümkündür. Kadroculara göre plan hem ulusal hem de uluslararası bağlamda iki etki ortaya koymaktadır (Ertan, 1994:104). Planın ulusal yönden etkisi ulus içindeki çelişkilerin sınıf ayrılıklarının ve ekonomik çıkar mücadelelerinin yok edilmesi şeklinde, uluslar arasında ise pazar ve sömürge politikasının kalkması, yani ekonomik bağımlılığın son bulması şeklinde değerlendirilmiştir. Kadrocular planlamayı teknik olarak ele almışlardır. Çünkü Kadroculara göre teknik, toplum düzenin sağlanmasında önemli bir yer işgal etmektedir. Tüm bu gelişmeler sonucu, Kadrocular teknik olarak hazırlanan ve uygulanan planlar ile ilgili olarak büyük beklentilere girmişlerdir. “Planda başarıya ulaşmak dünya üzerindeki kapitalist sistemi kökünden sarsacaktır” düşüncesi, Kadro yazarlarının fikir hayatlarına hakim olmuştur. Hatta 1934 itibari ile artık plandan beklentiler ve olması gerekenlerle ilgili yazılar ağırlık kazanmıştır.

Kadrocular sadece sektörlere dayalı plan fikrine de karşı çıkmışlar ve toplumsal düzenin sağlanmasında toplumun her katmanında plan gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle tarımın da planlama kapsamına alınıp devlet denetimine tabi tutulması devletçilik uygulamasının başarısı için bir gerekliliktir. Artık planlama kavramının giderek ivme kazandığının altını çizen Kadrocular, Avrupa’da tartışma yaratan ve Sovyetler Birliği’nde hayata geçen planlama anlayışını iki çerçevede analiz etmişlerdir (Türkeş,1999:183-184). Kadroculara göre Avrupa’da tartışılan planın arkasında 1929 buhranında ortaya çıkan üretim fazlalığının kontrol edilmesi isteği, buna karşılık Sovyetler Birliği’nde hayata geçen planlamanın altında yatan düşünce de ise sosyal ihtiyaçlara cevap verme hedefi yatmaktadır. Bu nedenle planlamanın iki ayrı örnek teşkil ettiği ifade edilmektedir. Kadroculara göre planlı ekonomi, öncelikle devletin üretim ve dağıtım sürecindeki sorumluluğu ile ilgilidir. Bu tarz ekonomilerde devlet üretimde kullanacağı kaynakların ve gelirin nasıl paylaşılacağına karar veren kurum niteliğindedir. Planlı ekonomide neyin, ne kadar ve nasıl üretileceğine ilişkin sorular ve kararlar piyasa mekanizmalarınca belirlenmez. Bunları devlet önceden planlar. Kadroculara göre planlı ekonomide asıl olanın geleceğin önceden planlanmasıdır. Kadrocular planın, mutlak gerekliliğinden ve devletçiliğin temel taşı olduğundan hareket etmişlerdir. Planların mutlak suretle devlet tarafından uygulanması ve denetlenmesi düşünceleri, plan hakkındaki görüşlerinin temelini teşkil etmiştir.

Kadrocü düşünceye göre hazırlanan plan, bölgeler arası iş bölümünün gelişmesinde de etkili olacaktır. Hazırlanan plan dahilinde, ülkenin planlama bölgelerine ayrılması hedeflenmiştir. Bu ayrımla hedeflenen bölgelerin, tek bir üretim alanı olarak değil, birbirlerini tamamlayan üretim dallarında uzmanlaşmasını sağlamaya yönelik-

tir. Bu sebeple her bölgeye ait doğal kaynaklara göre sanayi tesislerinin kurulması hedeflenmiştir. Sonuçta bölgeler arası tamamlayıcılığı olan ve eşit şartlara sahip bölgesel gelişimin sağlanması hedeflenmiştir. Kadroculara göre, yeni Türkiye Cumhuriyetinin sağlıklı ve iç tutarlılığı olan bir iktisadi yapı içerisinde gelişmesi için gerekli olan planlamadır. Buna göre Kadrocular, ulaştırma, bankacılık ve dış ticaret gibi ekonomiyi yönlendiren yapıların bir plan dahilinde olması gerektiğini ısrarla savunmuşlardır. Planlama sadece bunları sağlamak olmayıp, iş bölümü ve uzmanlaşmanın bölgesel farklar gözetenmeden uygulanmasıdır. Kadrocular, oluşturulacak iç pazarın bölgesel iş bölümü ve iş birliği temelinde gelişmesinin daha sağlıklı bir iktisadi yapı ile iktisadi hayatı yönlendiren idari kurumlarda da düzenleme yapılmasının zorunlu olduğu anlayışına sahiptir.

2.1. 1930'lu Yıllarda Türkiye'de Devletçilik

1930'lu yıllar ile birlikte ortaya çıkan devletçi kalkınma modeli 1960 anayasasında da yerini almıştır. Anayasamızda da yer alan devletçilik ilkesi “toplumun esenlik ve mutluluk sağlayıcı toplumsal, ekonomik ve kültürel kalkınmada devletin üstlenmesi gereken görevleri saptayan bir yöntemdir. Genel çizgileri ile özel girişimin yetki ve görevleri dışında kalan ekonomik kalkınma ve örgütlenmeyi devlet eliyle ve araçları ile gerçekleştirme ilkesidir” şeklinde tanımlanmıştır. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemden sonra Atatürk'ün benimsediği ve tanımladığı devletçilik anlayışını Afet İnan şöyle ifade etmiştir. (İnan, 1988; 449):

“Kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanılması amacı ile devletin özel girişimcileri yatırım yapmaya özendirilmesi, özel girişimciliğin yetersiz kaldığı alanlarda ise devletin yatırımcılık ve işletmecilik yapması demektir. Diğer bir deyişle devletçilik, devlet ve özel sermayenin birlikte uyum içinde çalışıp yetersiz kaldıkları alanlarda birbirlerini tamamlamalarına dayanan ve bu yolla ekonomik kalkınmasının gerçekleşmesini amaçlayan Atatürkçü düşünce sisteminin ekonomik teorisidir.”

Bu söylemden de anlaşılacağı üzere, o dönemde özel sektörün ve kamunun birlikte hareket etmesi ile Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik kalkınmasına bir ivme kazandırılması amaçlanmıştır. Burada aslında devletçilikten anlaşılması gereken, özel sektöre yol gösterici bir anlayıştır. Atatürkçü devletçilik anlayışı bir kalkınma modelidir. Bu modelde siyasi bağımsızlığın yanı sıra ekonomik bağımsızlığın da sağlanması gerekliliği fikri ile hareket edilmiştir. Kısacası bu dönemde uygulanmaya çalışılan devletçilik modeli karma ekonomik bir modeldir. Dönemin devletçilik modeli

iki noktaya odaklanmıştır. Bunlardan birincisi iktisadi anlamda bağımsızlık, ikincisi ise hızlı kalkınmadır.

Dolayısıyla tam da bu dönemde devletçilik uygulamaları ile birlikte bunalımı aşmak ve kalkınmayı sağlamak amacı güdülmüş, iktisadi programlar hazırlanmış ve kurulan ikinci bir parti ile karma ve devletçi politikalar tartışılmıştır. Daha sonra giderek dönemin tek parti hükümeti olan Cumhuriyet Halk Fırkası devletçi politikaları benimsemeye başlamıştır. Böylece devletçilik düşüncesi oluşurken buna bağlı kuruluşların gelişimi de sağlanmıştır. Bu dönemde ayrıca sanayileşme ile devletçilik aynı anda uygulanmaya başlanmıştır. Devletçiliğin alt yapısını oluşturan bu yasaların bazıları zaman içinde boşlukları doldurduğu gibi, bazıları da ihtiyaçlara cevap verememiş ve yürürlükten kaldırılmıştır. Devletçilik uygulamalarının bazı çevrelerce şüpheyle karşılanması sonucu, Atatürk önce bu kesimin güven duyduğu Celal Bayar'ı iktisat vekilliğine getirmiş ve devletçiliği şu şekilde tarif etmiştir.

“Türkiye'nin tatbik ettiği Devletçilik sistemi 19. asırdan beri sosyalizm kuramcılarının ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığı göz önünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdi ve hususi teşebbüslerle yapılmamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi kısa zamanda yapmaya muvaffak oldu...Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizmden başka bir şeydir...” (Tokgöz, 1999:65-66);

Bu dönemde sermaye birikimi, özel girişimci ve teknik eleman yetersizliği sonucu devletçiliğin asıl amacı ortaya çıkmıştır. Bu amaç devletin sanayi ve madencilik işlerinde, özel teşebbüs tarafından doldurulmayan boşluğu kapatmak için aktif müdahale yapması ile açıklanmıştır. Yine bu dönemde devlet sanayide tek ve en büyük yatırımcı olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı anda özel girişimde devletten yardım ve teşvik almaya devam etmiştir. Bu dönemde devletçi politikalar oluşturulurken yapılanlar ve sonuçları yabancı gözü ile şu şekilde değerlendirilmiştir (Kerwin,1956;98). “Türkiye'nin sosyal yapısı ve ulusçu liderlerin tarihte yaşadıkları, devletçilik politikalarının oluşturulmasında önemli roller oynamıştır.” Bu önemli tespitte, varolan yapının aslında ulusçuluk politikasının bir sonucu olarak ortaya çıktığının söylenmesi pek de yanlış olmayacaktır.

Ayrıca bu dönemde bazı konular hakkında ki görüşlerini misafir kalem olarak Kadro dergilerinde yazan Başvekili İsmet Paşa ise bir yazısında devletçiliği, şöyle tanımlamıştır:

”Biz iktisatta devletçiliği, inkişaf için ve yeni düzeni kurmak içinde feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. Demek istiyorum ki yalnız müdafaa gibi muhafazakar bir noktainazarından değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika içinde müspet ve müessir vasıta sayıyoruz. Memleketin muhtaç olduğu sanayi, teşkilatı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, saf dil olanlar düşünebilir. Asır, çok amansızdır. Ve, seneler geçtikçe zamanın insafsızlığı azalmıyor; her hududu aşacak kadar azgınlaşıyor. Geri ve eksik vasait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük bir milletin sanayiini ve iktisadi düzenlerini, devletin bütün vasıtaları ve imkanları ile bir an evvel vücuda getirmek taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimidir. Bu kısa hulasalarım, iktisatta devletçilik siyasetini, ne kadar inanarak takip ettiğimizi ifade eder ümidindeyim”(Alpar,1978 Sayı 22:4-5)

Aslında İnönü burada iki amaç gütmüştür. Birincisi dönemin aydın hareketi olan Kadro dergisine destek vermiş olmak, ikincisi ise devletçiliğin bir hükümet politikası olarak uygulandığını, devletin en üst makamlarından biri olan Başvekillik düzeyinde tarif etmiş olmaktadır. İsmet İnönü “Fırkamızın Devletçilik Vasfı” isimli makalesinde kısaca şu mesajları vermiştir (Çavdar, 2003:236):

- Devletçilik iktisadi bağımsızlığımızı savunmak için bir vasıttadır.
- İktisadi kalkınmaya devletçilik ile ulaşabiliriz.
- Devletçiliğin ölçüsü çok söylendiği gibi bireylerin ve özel girişimcilerin yapamadığı işleri devletin görmesi biçiminde tanımlanamaz.

1930’lu yıllarda devletçilik pragmatik ve pratiğe dayanılarak yürütülmüştür. Sürekli ideolojik bir yöne sahip olmadığı şekliyle yorumlanan devletçiliğin asıl hedefi devletin devamının sağlanmasıdır şeklinde kabul görmüştür. Her ne kadar hedefi halkın refahını artırmak olsa da, politikalar dar kapsamlı ve sınırlı uygulanmıştır. Aynı zamanda bürokrasi çok fazla öne çıkartılmıştır. Devletçiliğin uygulandığı dönemde, devletçiliğin finansmanı da önem arz etmekteydi. Dönemin mali politikaları devletçilik politikasının koşullarına uygun bir şekilde belirlenmiştir. Yani iç borçlanmayı sağlamak üzere kararlı bir mali düzen hedeflenmiştir. Bununla birlikte tasarruflar teşvik edilmiş, devlet koruyucu yasal düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Dış borçlanmada ise, verimli alanlarda kullanılmak üzere uygulamalar ve düzenlemeler yapılmıştır.

2.2. Devlet Öncülüğünde Planlı Sanayileşme

1930'lu yıllarda devletçilik uygulamalarına ilişkin görüşler ve kararlar, 1930-33 yılları arasında yasalaşmış, kurumsallaşmış ve bir model haline gelmiştir. Ana ögesi devlet öncülüğünde planlı sanayileşme olan bu model, 1933'te Sovyetler Birliğindeki merkezi plan uygulamasından esinlenmiştir. 1929 yılında büyük bunalımı yaşayan dünya ülkeleri, başta ABD olmak üzere, bölgesel planlama uygulamasına giderek bunalımı aşmaya çalışmışlardır. (Tokgöz, 1999:66). Az gelişmiş ülkelerde uygulanan ilk devlet öncülüğünde planlı sanayileşmeye örnek olan ülke Türkiye'dir. Yapılan çalışmalarda ülkede birinci öncelikli ihtiyaç duyulan sınıai mallarının kamu girişimleri aracılığı ile üretilmesi planlanmıştır. Planlar hazırlandığında dış kaynak öngörüsü yapılmamış ve sanayi planının sadece iç ve öz kaynaklara dayalı yürütülmesi görüşü bu politikaya hâkim olmuştur.

Birinci planın eksikleri hakkında kısaca şunlar söylenebilir: Plan, kesinlikle makro bazda bir plan değildir. Raporlar ve kararlar şeklinde uygulanmıştır. Yani "bir yatırım projeleri" listesidir. Bu listenin tamamının uygulanışı sırasında ortaya çıkan, istihdam, enerji ve hammadde talebi, döviz tasarrufu gibi bazı etkileri içermektedir. Fakat bu etkilerin, imalat sanayinin genel ölçeği içindeki görece önemi hesaplanmamış ve ifade edilmemiştir (Tezel, 2002:301). Bunun yanı sıra bu projeler listesi, kendi içinde bazı temel tercih, sınırlama ve tutarlılık arayışlarını da yansıtmaktadır. Sadece zamanlama anlamında değil, bu anlamda da bir programlama bütünü olduğu söylenebilir.

Birinci sanayi planının uygulanması sürerken 20-24 Ocak 1936'da ikinci beş yıllık sanayi planının hazırlıklarını yapmak üzere İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında daha çok kamu kuruluşlarında çalışan teknik personel ve yöneticilerin katıldığı sanayi kongresi toplanmıştır. Kongrenin benimsediği ilke ve önerileri kapsayan plan taslağı Başbakanlığa sunulmuş ve bu plan taslağının kapağında Celal Bayar, İsmet İnönü'ye şöyle hitap etmiştir;

"Türkiye için endüstrileşme, kudretli tabirinizle bir milli varlık savaşıdır. Bir milli müdafaa mücadelesidir ve hiçbir fedakârlık ve sıkıntı, bir milli mücadelenin neticesi ile mukayese edilmez." (Tokgöz, 1999:70).

Buradan anlaşıldığı üzere dönemin devlet adamları iktisadi ve siyasi bağımsızlığı korumak için sanayileşmeyi vazgeçilmez bir ulusal hedef saymaktadırlar. Bu nedenle ikinci plan, kapsadığı iktisadi alanlar ve tesis sayısı yönünden birinci plandan daha geniş tutulmuştur. Bu kararların alınmasında, kısa sürede üretime açılan tesislerin ve kazanılan tecrübelerin moral motivasyonu da etkili olmuş olabilir. Ayrıca bu

planda birinci programın aksine, tüketim malları üretiminin geliştirilmesi üzerinde fazla durulmamıştır. Bu plan ilk programa göre daha ayrıntılı bir şekilde mühendislik, maliyet ve piyasa araştırmalarına dayanmıştır.

1930'lu yıllar, iki sanayi planı ile sınırlı olsa da uygulama alanı bulmuştur. Bu iki plan arasındaki temel nitelikleri şu şekilde ifade edebiliriz: Her iki plan da karma ekonomi yapısına uygundur. Bazı işletmelerin özel kesim tarafından kurulması özendirilmekte ve teşvik edilmektedir. Birinci plan, tüketim malları sanayine ağırlık vermiş, ikinci planda ise ağır sanayi önceliklidir. Birinci planın Sovyet uzmanlar tarafından hazırlandığı tezi çok doğru değildir. Sovyet uzmanların raporları incelemeleri önemli bir birikim sağlamıştır. Sovyet kredisi planın kurgulanmasında temel rolü oynamıştır. Kayseri ve Nazilli tekstil fabrikaları Sovyet ve Türk ortak başarısıdır. İkinci planda özellikle İngiliz uzmanların ve kredisinin de önemli rolü vardır. Her iki plan uygulanabildiği ölçüde Türkiye'nin sanayileşmesine ciddi katkılarda bulunmuştur. Planlarda sınırlı da olsa bölgesel kaygılar gözetilmiştir. Karabük ve Kırıkkale gibi iki sanayi kenti, otuzlu yıllardaki politikalarının ülkemize kazandırdıklarına somut örnekler olarak kabul görmektedir (Çavdar, 2003:261).

Sonuç

1930'lu yıllarda, devletçi sanayileşme ağırlıklı politikalar ile hazırlanmış olan Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planlarının uygulanması ile 1929 Dünya buhranının olumsuz etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Türkiye, bu dönemde Sovyetler Birliğinden sonra planlı kalkınmayı, ekonomik ve toplumsal açıdan bir araç ve amaç olarak kullanan ikinci ülke olarak anılmaktadır. 1930'lu yıllarda uygulanılmaya çalışılan sanayi planları bu amaç ile hareket ederek ve mevcut araçlar kullanılarak uygulanmaya çalışılmıştır. Siyasal bağımsızlıkla, ekonomik bağımsızlık birlikte kazanılarak ve sonuçta tam bağımsızlığa ulaşmak hedefi güden bu planlar, merkezi planlamanın etkilerini taşımaktadır. Bununla birlikte bir toplumsal arayışın ürünü olan ve gelecek dönemlere de etkisi olabileceği varsayılan bu planlar uluslararası dinamiklerden etkilenmişlerdir. İlk iki sanayi planının diğer bir özelliği de, ülkenin 80'li yıllara kadar olan zaman içinde kalkınmaya yön veren ithal ikameci sanayileşme stratejinin ilk unsurlarını oluşturması ve ilk kurumların (KİT'ler) ortaya çıkması açısından önem arz etmektedirler (Sezen, 1999: 158-159).

Bu dönemde aynı zamanda korumacı ve devletçi sanayileşme politikaları da uygulanmaya çalışılmıştır. Özel sektörün yatırım yapmak için yeterli sermayesinin olmaması, bunun yanında dönemin ticari faaliyetlerinin ve sermayenin azınlıkların elinde olması, devletçi kalkınma modelinin uygulanmasını bir anlamda zorunlu kıl-

mıştır. 1930'lu yıllara ait diğer bir gelişme ise devletçi sanayi politikalarının uygulanmasına destek veren bir aydın hareketi olan Kadro hareketidir. Planların hazırlanmasında kendilerinden ve yazdıkları yazılardan, döneme damgalarını vurdukları anlaşılmaktadır. Kadro hareketinin önerdiği devletçilik anlayışının temelinde, Türk devrim ideolojisini sistemleştirmeyi amaç edinen bir yaklaşım sergilenmiştir. Kadrocuların iç politika ile ilgili önerdikleri devletçilik ve planlı kalkınma, bunun yanında dış politika için önerdikleri merkez-çevre kuramı ile kendine özgün bir akımın temsilcileri olmuşlardır. Siyasi düşünceleri açısından Kadrocular Marksistler tarafından Marksizme zarar veren faşistler olarak suçlanmışlardır. Marksizme karşı olanlar tarafından ise, Marksist ve komünist olarak suçlanmışlardır (Alpar,1978;15). Aslında tarihsel materyalizmi savunan Kadrocular, bu yöntem ile Marx'tan farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Sınıf mücadelesine, sınıf farklılıklarına karşı çıkmışlar ve sınıfsız bir toplum hedeflemişlerdir. Özel mülkiyet ve özel teşebbüse de tamamen karşı olmayan Kadrocular sınıfsal olmayan fakat ulusal bir ideoloji oluşturmak amacıyla gütmüşlerdir. Kapitalizme ise, dünyadaki tüm ulusal ve uluslararası eşitsizliklerin, iç ve dış çelişkilerin nedeni olarak bakmışlardır. Bu sisteme dayalı tüm siyasal, sosyal ve ekonomik yaklaşımlara karşı çıkmışlardır. Marksizmin de tüm bu adaletsizlikleri ortadan kaldırmada yetersiz olduğu düşüncesini taşımaktadırlar. Kadrocuların hedefleri ise, sınıfsız, ayrıcalıksız ve kaynaşmış bir toplum yaratma düşüncesi'dir. Bu düşünce o dönemde bir ütopya olarak kabul edilmiştir. Tüm bunlardan sonra ulusal bağımsızlık savaşından herhangi bir sınıf ayrımı ile çıkmayan Türkiye Cumhuriyeti'nin sınıf çatışmalarına girmeden alınması gereken tedbirleri alabileceğini ve bunu sağlayacak olan tek yolun "Devletçilik" olduğunu söylemişlerdir. Kadro tipi devletçilik ise, klasik devlet müdahaleciliğinden ileri bir sistemdir. Bu hareket temelinde yatan gerçek, ekonomik düzenle birlikte siyasal, sosyal ve kültürel gelişmenin sağlanabileceği bir düzen arayışı olmasıdır. Bu görüş tamamen Türkiye'nin içinde bulunduğu kendine özgü duruma dayanmaktadır Bu sebeple diğer uygulamalardan ayrılması gerektiği görüşü hakimdir. Sovyetler Birliğindeki devletçilik, proleteryanın diktatörlüğünü daha da arttıracak bir uygulama içermekle, İtalya'daki ise tümüyle burjuvazinin lehine bir örgütlenme olarak görülmektedir. Türk devletçiliği ise, bunlara alternatif olan üçüncü bir yoldur. Sınıf çatışmalarını önlemek amacı ile otoriter yapıyı destekleyici görüş hakimdir. Baskı unsuru ile devrimin sürekliliğini savunmuşlardır.

Sonuç olarak Kadrocular için şu şekilde söylenmiş bir ifade pek de yanlış olmayacaktır; Kadrocular, ne işçi sınıfı aleyhine ne de burjuvazi lehine hareket eden Marksist-Komünist düşünce hareketi olmamış, aksine 30'lu yıllardaki ideolojik boş-

luğu doldurmak üzere Türk bağımsızlık ve devrim hareketini evrensel temellere oturtmaya çalışan bir düşünce akımı olma amacını taşımışlardır.

A Political Economy Of Single-Party Years In Turkey And Kadro Movement

Abstract: In 1930s, the negative effects of the Great Depression of 1929 was tried to be encountered by the introduction of the first and second 5 year industrial plans those were made up by the etatist industrial policies. In this period, Turkey was to be mentioned as the second country after Soviet Union that used development by planning for both economic and social aim an end. This was the main aim to employ the industrial plans in 1930s. Another improvement in 1930s was the Kadro Movement, which also was an enlightenment movement that supported the development of etatist industrial policies. It was clear that they helped the improvement of the plans. The etatistic understanding that was proposed by the Cadre Movement was about an approach that aimed to systemize the Turkish Revolution ideology. Etatism and planned development, which were proposed for the internal policies and centre& periphery theory which was proposed for the external policies by the Cadre, had become a representative of a sui generis approach.

Key Words: Etatism, Kadro Movement, Etatist Industrial Policies.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Ahmet (1994), *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yay.
- Ağaoğlu, Samet (1998), *Babamın Arkadaşları*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Alpar, Cem, (1978), "Kadro Dergileri Tıpkı Basım", 3 Cilt, AİİTA, Ankara
- Aydemir, Şevket Süreyya (1989), *Suyu Arayan Adam*, 8. Baskı, İstanbul,
- Aydemir, Şevket Süreyya (1990), *İnkılap ve Kadro*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.73.
- Boratav, Korkut (1982), *Türkiye'de Devletçilik*, Savaş Yay., Ankara
- Boratav, Korkut (1983), *Türkiye'de Devletçilik, İktisat Politikaları ve Devletçilik İçinde*, (Der. Nevin Coşar), Belge Yayınevi, İstanbul
- Boratav, Korkut (2003), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, Ankara, İmge Yay.,
- Boratav, Korkut, (1999), "Korumacı ve Devletçi Sanayileşme;1933-1939", *75.Yılda Çarklardan Chiplere İçinde*, Türkiye İş Bankası, İMKB, Türk Tarih Vakfı, .
- Bostancı, Naci (1990), "Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri", Ankara.
- Cemal, Hasan (1999), *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Coşar, Nevin (1995), *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul: Bağlam Yay..

- Çavdar, Tevfik, (2003), **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İstanbul: İmge Kitabevi.
- DİE, (1994), **İstatistik Göstergeler, 1923-1992**, Ankara
- Ertan, Temuçin Faik (1994), **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., ss.51-52.
- Georgon, François (1986) **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura- (1876-1935)**, İstanbul, Yurt Yay., s.16
- Gülalp, Haldun (1987), **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, İstanbul: Yurt Yay.
- İnan, Afet (1933), **Devletçilik İlkesi ve T.C Birinci Sanayi Planı**, Ankara: TTK Yay.
- Kaymak, Erol (1993), **Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonalı**, İstanbul, İrfan Yay.
- Kepenek Yakup ve Nurhan Yentürk, (1995) **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi
- Kerwin, Robert W. (1995), "Türkiye'de Devletçilik ve Sanayileşme", (Der. Nevin Coşar), **"Türkiye'de Devletçilik"**, İstanbul: Bağlam Yay.
- Keser, İhsan (2000), **Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik**, Ankara: Gündoğan Yay.
- Köse, A. H. Şenses, ve Yeldan, Erişç (2003), **"İktisat Üzerine Yazılar, Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar"**, İstanbul: İletişim Yay.
- Kuruç,Bilsay (1993) **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, CiltII**, Ankara
- Özdemir, Hikmet (1993) **Sol Kemalizm (1960'lar Türkiye'sinde Yön Hareketi)**, İstanbul, İz Yay.
- Pamuk, Şevket (2003) " Karşılaştırmalı Açından Türkiye'de İktisadi Büyüme: 1880-2000", **İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sorunlar**, Der. A.H.Köse, F. Şenses, E Yeldan, İletişim Yayınları, sf.383,399
- Semiz, Yaşar (1996), **Atatürk Döneminin İktisadi Politikası**, Konya: Saray Kitapevi, Konya.
- Sezen, Seriy (1999), **Devletçilikten Özelleştirilmeye Türkiye'de Planlama**, Ankara: TODAİ Yay.
- Sezgin, Ömür (1978), "Kadro Hareketi", Cem Alpar (Derl), **Kadro Tıpkı Basım**, Ankara, AİTİA Yay., ss. 11-20.
- Sunay, Cengiz (2007), Türk Siyasi Hayatının Bunalım Evreleri ve Ordu, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 89, ss.103-140.
- Sunay, Cengiz (2008), Tek Partili Yılların Ekonomi politiği, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 91, ss.103-118
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1977) **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara: ODTÜ Yay.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1982), **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, Ankara: ODTÜ Yay.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2003), **Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak**,İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Tezel, Yahya S. (1986) **Cumhuriyet döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınları, 2.nci Basım,

Tezel, Yahya Sezai (2002), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay.

Tokgöz, Erdinç (1999), *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*, Ankara, İmaj Yay.

TÜRK TARİH KURUMU (1989), "Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı", Ankara, TTK Yay.

Türkeş, Mustafa (1999), *Kadro Hareketi*, Ankara, İmge Yayın evi

Türkeş, Mustafa (2001), *A Patriotic Leftist Development Strategy Proposal in Turkey in the 1930's: The Case of The Kadro (Cadre), Movement*, Int. J. Middle East Stud. 33.